Latifundiumok Magyarországon?

Biró Szabolcs

Kulcsszavak: nagybirtok, földszerzés, földpiac, földforgalom.

ÖSSZEFOGLALÓ MEGÁLLAPÍTÁSOK, KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK

Hazánkban az 50 hektár feletti gazdasági szervezetek átlagosan hasznosított mezőgazdasági területe 650 ha, ami közel hatszorosa az 50 ha feletti egyéni gazdaságok átlagos területének (114 ha), míg a 650 gazdaságban ez a különbség hússzorosra növekszik, melyek összesen 1,4 millió hektáron 2,1 ezer ha átlagos területet művelnek. A közvetlen területalapú kifizetések listája szerint jelenleg Magyarországon a 70 legnagyobb agrárüzem – az Eszterházy család hajdani birtokát 20%-kal meghaladó – 350 ezer hektáros összterületet művel. Többségük (a mágnások birtokának megfelelő méretű) 3-5 ezer hektáros, húsz nagyüzem 5-10 ezer hektáros (a régi arisztokrata birtokok alsó határa) területű, további három már 10-15 ezer hektáros területű „szupergazdaság", amelyek világviszonylatban mindössze egy latifundium egy üzemrészének megfelelő méretűek.

A fejlődő és az átalakuló piacgazdasággal jellemezhető országok elmaradott mezőgazdaságuk és krónikus tőkehiányuk miatt fokozatosan külföldi befektetők célpontjává váltak. Ezek az országok a multinacionális vállalatok megtelepedését támogatták, vagy termelésitényező-piacaik megnyitására kényszerültek. A globális tőke a mezőgazdaságba elsősorban vertikális integrációkon, termelési szerződéseken keresztül érkezik. A multinacionális vállalatok jelenléte gátolja a hagyományos és megélhetési gazdálkodási formák fennmaradását, az iparági koncentrációból eredő piaci alkuerő-változás a termelőket és a fogyasztókat is károsítja, valamint sok esetben a környezet és a természeti erőforrások túlhasználatát eredményezi.

BEVEZETÉS

Latifundiumokat, nagyobb kiterjedésű magánbirtokokat az ókori Rómában parasztelkek felvásárlásával, vagy a római parasztok egyszerű elűzésével alapítottak a patríciusok[1]. A birtokok mérete a tulajdonos vagyona mellett a társadalmi presztízst, a gazdasági és politikai hatalmat is mutatta. A középkorban a nagybirtokot a hűbérúr által – szolgálatok fejében – adományozott hűbérbirtok képviselte. Az újkori gyarmatosítás során a nagybirtokok kialakulását a földhöz kapcsolódó jogok védelmének hiánya mellett a termelési monopóliumok, koncessziók kiadása, Magyarországon pedig a török kiűzése és az alacsony népsűrűség tette lehetővé. A nagybirtokosok vagyonuk igazi nagyságát sok esetben eltitkolják – melynek oka a földreformtól[2], földadótól való félelem –, esetleg több gazdasági egységben üzemeltetik, így a tényleges tulajdoni háttér a nyilvánosság előtt homályban marad.

[1] A Pallas Nagy Lexikona, 1897

[2] Például Chilében már egy nagybirtok (*2 millió hektáros*) önálló felosztására is szerveztek agrárreformot (az 1960-as években).

A NAGYBIRTOKOKRÓL

A trianoni békeszerződés előtti Magyarországon 100 kataszteri hold föld (57,5 ha) már nagybirtoknak számított, de a nagybirtokosok közé mindössze négyezer 600 hektár feletti területtel rendelkezőt soroltak az 1895-ös üzemi felmérés alapján. Az ország főbb tisztségeit és méltóságait betöltő hatszáz mágnás család átlagosan 2,8 ezer hektáros birtokkal rendelkezett. *Az arisztokrata birtokok tízezer kataszteri hold (5,8 ezer ha) földterület felett kezdődtek*, melyből 166 volt 1870-ben (*Keleti, 1871 in Vályi – Zombori, 2007*). Ezek közül *hat jelentősebb birtokos összterülete 740 ezer hektárt tett ki, átlagos birtokméretük 120 ezer hektár.* A főúri családok földvagyonukat egy kézben tartással, ún. családi hitbizománnyá alakítással is védték. Hitbizományt először az *Eszterházy család* alapított (birtoka 290 ezer ha), melyet a *Pálffy* (60 ezer ha) és a *Zichy* (20 ezer ha) családok követtek, később a *Schönborn, a Festetics, valamint a Szász-Koburg herceg* hitbizománya is létrejött (140 ezer; 90 ezer, valamint 85 ezer hektár területtel). A *Pallaviciniek* 40 ezer hektáros hitbizományt alapítottak (*Kerék, 1934*). A latifundiumok átlagos mérete a második világháború előtti időszakra erősen lecsökkent. Az arisztokraták életvitelére áttérő gazdag kereskedő és bankár családokkal kiegészülő uralkodó elit birtokai közül (1935-ben) 73 darab 12 ezer hektáros, 10 darab 40 ezer hektáros és egy 120 ezer hektáros birtok működött (az 1945-ös földreformig; *Somlyai, 1965*).

Világviszonylatban a latifundiumok a művelés alá vont földterületek hatalmas kiterjedésénél fogva nagy számban alakultak és alakulnak ma is. *Kelet-Európában* a nagyüzemek újraszervezése a gabona-termésátlag növelésére és a kiterjedt marginális térségekre alapozott. *Ukrajnában és Oroszországban 70 társaság 10 millió hektárt hasznosít, 150 ezer hektáros átlagterülettel.* A működési egységeik viszont csak ritkán haladják meg a 10-15 ezer hektárt. A befektetők általában hazaiak, de számos földalapként működő befektető társaság is jelen van a föld és a földbérleti piacon. (Például a „Fekete föld" elnevezésű svéd vállalkozás egymagában 300 ezer ha-t művel.) A mezőgazdasági művelés alá vonható marginális területek és a termésátlag-növelés lehetősége mellett az alacsony földárak is ösztönzik a befektetéseket, főleg *Latin-Amerikában* és a gyenge lábakon álló földügyi intézményekkel jellemezhető *szubszaharai afrikai országokban* (például Mozambik és Zimbabwe). A szójatermeléssel foglalkozó *„El Tejar" cég egymaga 600 ezer hektáros területet használ* a latifundiumok hazájának tekintett Brazíliában és Argentínában. Délkelet-Ázsiában az esőerdők kiirtásával, ültetvények terjedésével alakultak ki latifundiumok. A termelésütemezés előnyeit kihasználva a világ 25 legnagyobb agrárcégéből nyolc pálmaolaj ültetvényes, 200-600 ezer hektáros területtel (*World Bank, 2010*).

Az EU mezőgazdaságának fejlődésére nem jellemző a latifundiumok megjelenése. Az *EU-27* 13,7 millió gazdaságából mindössze 700 ezer (5,1%) mezőgazdasági területe éri el, haladja meg az 50 hektárt. Ebből nagyméretű (100–300 ezer euró közötti közvetlen támogatás alapján) legfeljebb 18 ezer 600 hektáros átlagos területű gazdaság (0,1%), míg *igazán nagy, közel kétezer hektáros átlagterülettel alig háromezer gazdaság rendelkezhet* (a közvetlen támogatások alapján számolva).

A nagybirtokok terjeszkedésének világszerte a mérethatékonyság, az irányítási és ellenőrzési feladatokat egyszerűsítő infokommunikációs technológiák terjedése mellett a gazdasági-pénzügyi válságok, illetve a hazai és külföldi *magántőke* földhöz kapcsolódó befektetései is kedveznek. A magántőke mellett a termelési folyamatban a mezőgazdasági termelés szűk ke-

resztmetszetét jelentő, rohamos piaci koncentrációval jellemezhető, input és output oldalon egyaránt elhelyezkedő *multinacionális vállalatok* kedvező feltételek mellett jutnak beruházási forráshoz. Működésüket a mezőgazdaságra is kiterjesztve termelőként, vevőként és eladóként is jelentős költségcsökkentést érnek el, melylyel piaci részesedésüket növelik. Viszonylag újszerű jelenség a számottevő élelmiszerimportra szoruló gazdag országok (például Szaúd-Arábia, Dél-Korea) fokozódó bekapcsolódása a *globális földszerzésbe* (land grab), melynek alapja az élelmezésellátási kockázat csökkentése. A fejlődő világot növekvő mértékben sújtó földszerzést az *ENSZ 2009-es jelentése elítéli*, mivel az a helyi társadalmak, és különösen a hátrányos helyzetű társadalmi csoportok földhöz való jogának elismerését figyelmen kívül hagyja, ami végső esetben e csoportok elűzéséhez vezet.

FORRÁSMUNKÁK JEGYZÉKE

(1) A Pallas Nagy Lexikona. Pallas Irodalmi és Nyomdai Rt., 1893–1897 – (2) ENSZ (United Nations, UN) (2009): World Investment Report 2009: Transnational Corporations, Agricultural Production and Development. New York and Geneva, 313 p. – (3) Keleti K. (1871): Hazánk és népe a közgazdasági és a társadalmi statisztika szempontjából, Pest. In Vályi K. – Zombori I. (2007): Ópusztaszer Száz magyar falu könyvesháza. Száz magyar falu könyvesháza Kht., Budapest – (4) Kerék M. (1934): Földbirtokpolitika. Magyar Szemle kiadása, 1934 – (5) Somlyai M. (1965): Földreform 1945. Kossuth könyvkiadó, Budapest – (6) World Bank (2010): Rising Global Interest in Farmland. Can It Yield Sustainable and Equitable Benefits? 164 p.